

Departamento di
Enseñansa Aruba

Eindtermen en Examenprogramma Algemeen Voortgezet Onderwijs Aruba

Vak: geschiedenis en staatsinrichting

Leerweg: havo en vwo

Document nr.: 11

Colofon

Dit document over de eindtermen en het examenprogramma is een uitgave van Departamento di Enseñansa Aruba (DEA) voor het vak geschiedenis op de havo en het vwo.
Dit document is geldig vanaf augustus 2024.

Het is toegestaan delen van de uitgave voor intern gebruik te kopiëren, mits de bron vermeld wordt.

Voorwoord

Voor u liggen de vernieuwde eindtermen en het examenprogramma geschiedenis en staatsinrichting voor de havo en het vwo. In het kader van de landsverordening van het voortgezet onderwijs (AB 1989 no. GT 103, laatstelijk gewijzigd 2011 no. 24 artikel 11e) dienen de eindtermen periodiek gereviseerd/gewijzigd te worden.

Inhoudsopgave

Colofon	3
Voorwoord	4
Inleiding	6
1. Overzicht van alle vakken van het avo	7
2. Wat houdt de vernieuwing in?	8
Vernieuwing van vakgebied Mens en Maatschappij (ak-gs-ec)	8
Vernieuwing van geschiedenis	9
3. Het examenprogramma geschiedenis en staatsinrichting havo en vwo.....	10
Omschrijving van de examenstof geschiedenis.....	10
4. Eindtermen geschiedenis en staatsinrichting havo	11
5. Eindtermen geschiedenis en staatsinrichting vwo	16

Inleiding

Dit document dat aan de Minister van Onderwijs aangeboden is, vormt de basis voor het examenprogramma.

Het vak geschiedenis en staatsinrichting dient:

- algemeen vormend te zijn;
- aan te sluiten bij het vak in het vervolgonderwijs als bijdrage aan de ontwikkeling van vaardigheden;
- de basis te zijn voor het opbouwen van een doorlopende leerlijn vanuit de onderbouw;
- enthousiasme en interesse voor het vak te kweken.

De landsverordening (AB 1989 no. GT 103, laatstelijk gewijzigd 2011 no. 24, artikel 11d, lid 1) onderscheidt de volgende profielen op het avo:

- natuurwetenschappen;
- mens en maatschappijwetenschappen;
- humaniora.

Een profiel voor de mavo/havo en het vwo bestaat uit drie onderdelen (AB 1989 no. GT 103, laatstelijk gewijzigd 2011 no. 24, zie artikel 11d, lid 2):

- een gemeenschappelijk deel dat gelijk is voor alle profielen van de desbetreffende schoolsoort;
- een profieldeel dat bestaat uit een verplicht deel en een keuze van of een combinatie van vakken;
- een keuzedeel.

Voor de plaatsing van het vak geschiedenis en staatsinrichting binnen de profielen wordt verwezen naar de bijlagen van het landsbesluit dagscholen vwo, havo en mavo, ter uitvoering van artikel 11, AB 1999 no. 62.

Voor het vak geschiedenis en staatsinrichting wordt het op Aruba ontwikkelde centraal examen afgenomen. Het Nederlandse examenprogramma heeft als uitgangspunt gediend bij het samenstellen van de eindtermen. De regionale en contextuele aanpassingen zijn hierin opgenomen.

Het eerste examen van de vernieuwde eindtermen en het examenprogramma wordt vanaf 2027 afgenomen voor de havo en vanaf 2028 voor het vwo.

In hoofdstuk 1 van dit document staat een overzicht van de vakken die in het avo worden aangeboden met daarbij de aanduiding van herkomst van de eindtermen en het examenprogramma. Hoofdstuk 2 betreft de visie achter de vernieuwing in het vak geschiedenis en staatsinrichting. Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de domeinen en de verdeling van het schoolexamen. Hoofdstuk 4 bevat de eindtermen die de kandidaat aan het einde van de havo dient te beheersen en hoofdstuk 5 de eindtermen voor de vwo-kandidaat.

1. Overzicht van alle vakken van het avo

Onderstaande tabel bevat een overzicht van alle vakken die aangeboden worden op de mavo, de havo en het vwo van Aruba. Tevens staat vermeld van waar de eindtermen en het examenprogramma afkomstig zijn.

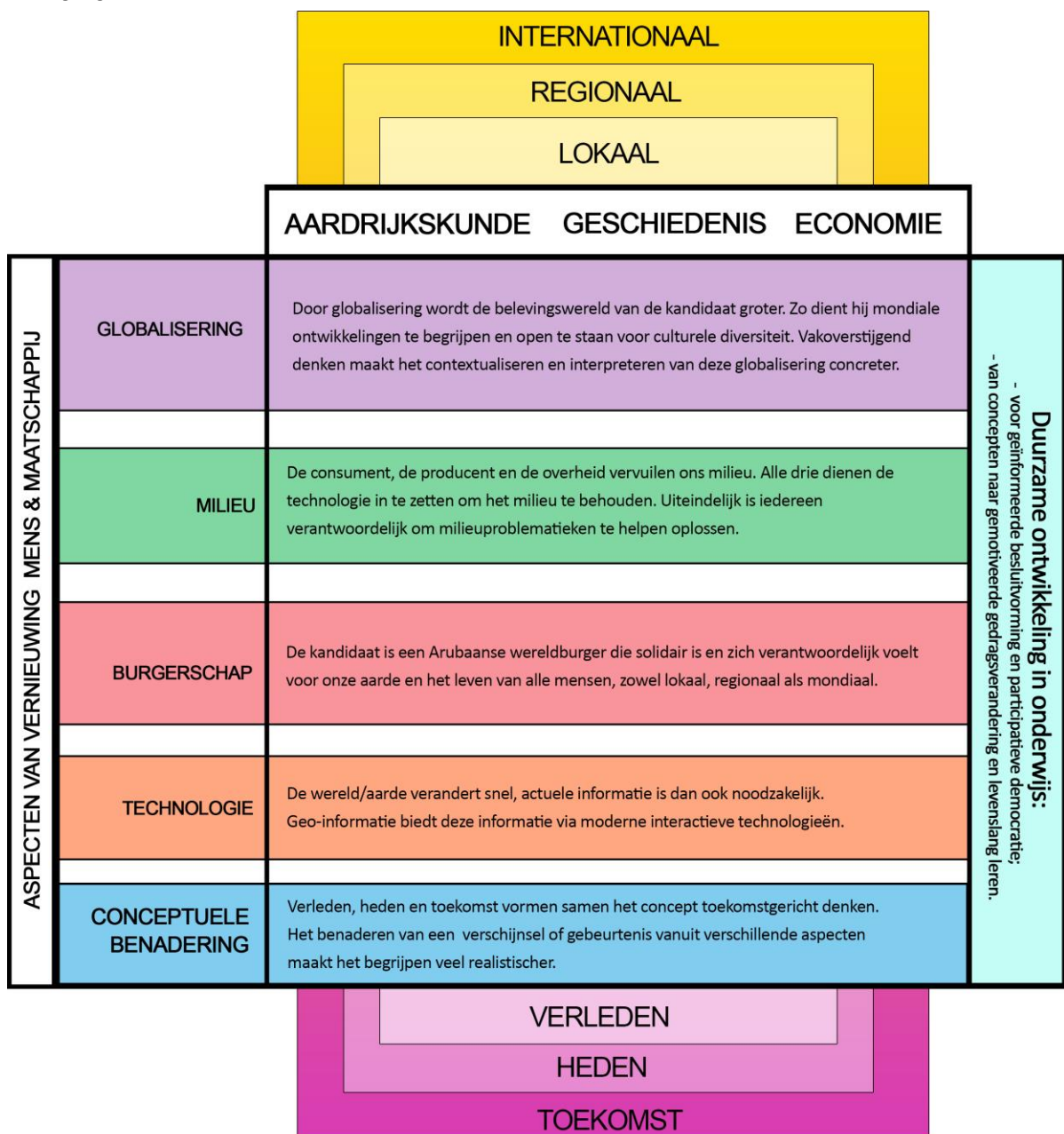
Tabel 1.1 Eindtermen en examenprogramma's

Overzicht van de vakken en eindtermen & examenprogramma's				
Vakken		Afkomstig uit		
		mavo	havo	vwo
1	Nederlandse taal en literatuur	AUA	NL	NL
2	Papiamentse taal en cultuur	AUA	AUA	AUA
3	Moderne vreemde talen en literatuur (Engelse, Spaanse, Franse taal en literatuur)	-	NL(Engelse, Spaanse, Franse taal en literatuur)	NL(Engelse, Spaanse, Franse taal en literatuur)
3A	Moderne vreemde taal: Engels	NL [vmbo-GT/TL]	-	-
3B	Moderne vreemde taal: Spaans	AUA	-	-
4	Rekenen	NL [vmbo-GT/TL]	NL	NL
5	Lichamelijke Opvoeding	AUA	AUA	AUA
6	CKV (gemeenschappelijk deel)	AUA	AUA	AUA
7	Wiskunde	NL [vmbo-GT/TL]	-	-
7A	Wiskunde A	-	NL	NL
7B	Wiskunde B	-	NL	NL
7C	Wiskunde C	-	-	NL
7D	Wiskunde D	-	NL	NL
8	Biologie	NL [vmbo-GT/TL]	NL	NL
9	Natuurkunde/NaSk1	NL [vmbo-GT/TL]	NL	NL
10	Scheikunde/NaSk2	NL [vmbo-GT/TL]	NL	NL
11	Geschiedenis	AUA	AUA	AUA
12	Aardrijkskunde	AUA	AUA	AUA
13	Economie	AUA	NL	NL
14A	Bedrijfskunde	AUA	-	-
14B	Bedrijfseconomie	-	NL	NL
15	I&S/ Maatschappijleer	-	AUA	AUA
16	Kunstvak/CKV profieldeel	AUA	AUA	AUA
17	Filosofie	-	NL	NL
18	Informatica	-	NL	NL

2. Wat houdt de vernieuwing in?

Vernieuwing van vakgebied Mens en Maatschappij (ak-gs-ec)

Vernieuwing binnen het vak geschiedenis heeft raakvlakken met de vernieuwing binnen het vakgebied Mens en Maatschappij. De inhoud globalisering, milieu, burgerschap en technologie zijn binnen het vakgebied met elkaar verbonden. Voor de drie onderliggende vakken geldt dat uitgegaan wordt van een concentrische benadering. Vanuit de aansluiting op de eigen omgeving vinden verbreding en verdieping naar de regio en het mondiale plaats. Naast de inhoud is er de conceptuele benadering. Verleden, heden en toekomst worden met elkaar verbonden. Vanuit het denken in scenario's wordt de leerling uitgenodigd na te denken over de toekomst. Binnen dit denken is het aansturen van de kandidaat naar creativiteit en het vergroten van het probleemoplossend vermogen om te komen tot een betere toekomst de uitdaging.

Vernieuwing van geschiedenis

In het dagelijkse leven lijken we maar weinig actief met geschiedenis bezig te zijn. Toch hebben we hier veel meer mee te maken dan we ons doorgaans realiseren. De wereld waarin we leven, onze samenleving en leefomgeving zijn alleen te begrijpen als we de geschiedenis ervan kennen. Het vak geschiedenis wil leerlingen kennis van en inzicht in het verleden bijbrengen. Historisch denken en redeneren zijn hierbij de belangrijkste doelen. Geschiedenis is het geheel van gebeurtenissen in het verleden, maar ook het onderzoek naar dit verleden, dit laatste is van belang voor het geschiedenisonderwijs. Dit onderzoek steunt naast het verzamelen van bronnen, in grote mate op het interpreteren hiervan. Geschiedenis is het geheugen van onze samenleving en het vak vertaalt dit geheugen naar een weergave van de werkelijkheid, die gebaseerd is op een interpretatie van feiten. Geschiedenis is dan ook meer een constructie dan een reconstructie van dit verleden.

Historisch en chronologisch besef vormen de belangrijkste bouwstenen van de groei van historisch bewustzijn: het besef dat iedereen onderdeel uitmaakt van de geschiedenis en deze kan beïnvloeden. Om geschiedenis te kunnen begrijpen en het belang hiervan voor onze eigen tijd te herkennen, dient de leerling kennis en inzicht te hebben in historische gebeurtenissen, verschijnselen en processen, die de grondslag vormen van hedendaagse maatschappijen. Ook moet hij hier verbanden tussen kunnen leggen, zowel in de chronologie (het verloop in de tijd) als in de synchronie (gelijktijdigheid van verschijnselen en processen). Door het ontwikkelen van historisch besef leert de leerling hedendaagse verschijnselen te contextualiseren en te relativiseren, zodat hij weloverwogen uitspraken kan doen en bewuster kan handelen. Gebeurtenissen, verschijnselen en processen laten zich alleen begrijpen in hun historische context. Een goed voorbeeld hiervan zijn normen en waarden, die verschillen van cultuur tot cultuur, maar ook door de tijd heen.

Een goede basiskennis en begrip van de geschiedenis is daarom onmisbaar voor het ontwikkelen van actief lokaal en wereldburgerschap en het stimuleren van sociale integratie. Het vak geeft inzicht in het verleden maar ook in de eigen cultuur en draagt vandaaruit bij aan het begrijpen en waarderen van andere culturen. Het vak moet leiden tot een open houding van de leerling die gericht is op respect, tolerantie en het vermogen tot relativiseren. Beeldvorming is in grote mate afhankelijk van je standplaats. Het is daarom belangrijk dat het vak geschiedenis aansluit bij de belevingswereld van de Arubaanse leerling; een belevingswereld die uitgaat van de Arubaanse situatie, maar daar zeker niet ophoudt. Aruba is in politiek-economische, maar zeker ook in culturele zin allerm minst een eiland te noemen. In het vak geschiedenis besteden we daarom aandacht aan Arubaanse, regionale- en wereldgeschiedenis, met onderwerpen die betekenisvol zijn voor de Arubaanse leerling. In het kader hiervan zal ook veel aandacht worden besteed aan burgerschapsvorming, dat wil zeggen dat het vak geschiedenis de leerlingen onder andere moet voorbereiden op het functioneren als burger in de Arubaanse samenleving en als wereldburger.

In het nieuwe eindtermendocument heeft vooral de structuur een belangrijke verandering ondergaan: de structuur is niet langer gebaseerd op een thematische indeling. Gekozen is voor een chronologische indeling. In deze indeling staan de volgende periodes centraal: prehistorie, primaire, secundaire en tertiaire historie. Bij de keuze en de uitwerking van de perioden komen in de subdomeinen, waar mogelijk, dezelfde elementen terug, namelijk: politiek, economie, maatschappij en cultuur. Deze onderdelen hebben raakvlakken met de indeling van de geschiedenis naar maatschappijtypen. Tot slot is er rekening gehouden met een ander risico van periodisering: een gebrek aan diepgang en een programma dat minder tot de verbeelding van de leerling spreekt. De historische beleving en kritische reflectie van de leerling staan daarom centraal in dit eindtermen document.

3. Het examenprogramma geschiedenis en staatsinrichting havo en vwo

Het eindexamen geschiedenis en staatsinrichting bestaat uit schoolexamens en een centraal examen. Het centraal examen bestaat uitsluitend uit een centraal schriftelijk deel.

Het schoolexamen kan uit de volgende onderdelen bestaan:

- schriftelijke toetsen;
- mondelinge toetsen;
- praktische opdrachten;
- profielwerkstuk.

Overzicht domeinen havo en vwo

Het examen voor geschiedenis en staatsinrichting havo en vwo heeft betrekking op de volgende domeinen:

Domein A Vakspecifieke vaardigheden

Domein B Tijdsbesef (historisch besef)

Domein C Wereldgeschiedenis

Domein D De geschiedenis van Aruba en het Caribisch gebied

Domein E Staatsinrichting

Het centraal examen heeft betrekking op subdomeinen B2, B3, C2, C3, D2 en D3 in combinatie met subdomein A1.

Het schoolexamen heeft betrekking op domein B, subdomeinen C1, D1, D2 en E1 in combinatie met domein A en:

- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: een of meer domeinen of subdomeinen waarop het centraal examen betrekking heeft;
- indien het bevoegd gezag daarvoor kiest: andere vakonderdelen, die per kandidaat kunnen verschillen.

Omschrijving van de examenstof geschiedenis en staatsinrichting

Van de centrale examens die op Aruba ontwikkeld worden, staat de toelichting van de eindtermen in het document: omschrijving van de examenstof. Behalve een beschrijving van de exameneisen kan het document nadere informatie over het centraal examen bevatten, zoals beoordeling, de aard van toetsing en zitting van de examens.

4. Eindtermen geschiedenis en staatsinrichting havo

De eindtermen zijn per domein en subdomein uitgewerkt.

Geschiedenis en staatsinrichting – havo Domein A: Vakspecifieke vaardigheden	
Subdomeinen	Eindtermen
A1 Historische structuurbegrippen	1. De kandidaat kan de volgende historische structuurbegrippen adequaat hanteren: a. bron en vraagstelling; b. feit en objectiviteit; c. oorzaak en gevolg; d. verandering en continuïteit; e. inleving en standplaatsgebondenheid; f. interpretatie.
A2 Structuurbegrippen staatsinrichting	2. De kandidaat kan de volgende tot staatsinrichting behorende structuurbegrippen adequaat hanteren: a. staat en staatsbestel; b. beleid en besluitvorming.
A3 Historisch onderzoek	3. De kandidaat kan met betrekking tot historisch onderzoek: a. een onderzoek uitvoeren en op basis van de verkregen onderzoeksresultaten een conclusie formuleren, presenteren en verdedigen; b. gebruikmaken van informatie- en communicatietechnologie bij het raadplegen, verwerken en presenteren van informatie met betrekking tot historische gebeurtenissen, verschijnselen, processen en personen.

Geschiedenis en staatsinrichting – havo Domein B: Tijdsbesef (historisch besef)	
Subdomeinen	Eindtermen
B1 Primaire historie (3000 v. Chr. - 1500 n. Chr.)	4. De kandidaat kan de volgende kenmerkende aspecten plaatsen binnen de context van de periode primaire historie van 3000 v. Chr. tot 1500 n. Chr.: a. stadsvorming; b. specialisatie, ambachten en handel; c. staatsvorming en centralisatie; d. het ontstaan en de ontwikkeling van monotheïstisch en wetenschappelijk denken.

Geschiedenis en staatsinrichting – havo
Domein B: Tijdsbesef (historisch besef)

Subdomeinen	Eindtermen
B2 Secundaire historie (1500 – 1750)	5. De kandidaat kan de volgende kenmerkende aspecten plaatsen binnen de context van de periode secundaire historie van 1500 tot 1750: <ol style="list-style-type: none"> wereldhandel/globalisering; expansie en kolonisatie; de wetenschappelijke revolutie; verspreiding van wereldgodsdiensten.
B3 Tertiaire historie (1750 tot heden)	6. De kandidaat kan de volgende kenmerkende aspecten plaatsen binnen de context van de periode tertiaire historie van 1750 tot heden: <ol style="list-style-type: none"> de industriële revolutie; internationale verhoudingen; emancipatiebewegingen en democratisering; bevolkingsexplosie; ontwikkeling van moderne technologie, wetenschap en communicatie.

Geschiedenis en staatsinrichting – havo
Domein C: Wereldgeschiedenis

Subdomeinen	Eindtermen
C1 De wereld in de primaire historie (3000 v. Chr. - 1500 n. Chr.)	7. De kandidaat kan met betrekking tot de wereld in de primaire historie: <ol style="list-style-type: none"> de invloeden bij het ontstaan van etnische groepen, het vestigen en het verschuiven van de grenzen van territoria beschrijven; uitleggen hoe agrarische surplus in sedentaire samenlevingen heeft geleid tot specialisatie, veranderende sociale verhouding, centralisatie en de ontwikkeling van staten; de omstandigheden die ertoe hebben geleid dat sommige staten zich hebben ontwikkeld tot economische en politieke wereldrijken (machtscentra) uitleggen; het ontstaan en de ontwikkeling van de wereldgodsdiensten en de wetenschap uitleggen.

Geschiedenis en staatsinrichting – havo
Domein C: Wereldgeschiedenis

Subdomeinen	Eindtermen
C2 De wereld in de secundaire historie (1500 tot 1750)	8. De kandidaat kan met betrekking tot de wereld in de secundaire historie: <ol style="list-style-type: none"> de economische en politieke ontwikkelingen in verschillende landen en gebieden beschrijven en de rol die globalisering hierbij speelde, uitleggen; de wijze waarop globalisering van invloed is op de ontwikkeling van culturen uitleggen; het verband tussen veranderende denkbeelden en de veranderende politieke, culturele en sociaal-economische verhoudingen uitleggen; uitleggen hoe politieke processen in verschillende landen geleid hebben tot olopende spanningen.
C3 De wereld in de tertiaire historie (1750 tot heden)	9. De kandidaat kan met betrekking tot de wereld in de tertiaire historie: <ol style="list-style-type: none"> de economische voorsprong van de westerse wereld aan de hand van verschillende ontwikkelingen uitleggen; de wijze waarop toenemende politieke en ideologische spanningen leiden tot nationale en internationale conflicten en tegelijkertijd tot internationale samenwerking uitleggen; de opkomst en ontwikkeling van verschillende emancipatiebewegingen in de wereld verklaren en een mening geven over de invloed hiervan; de snelle veranderingen op het gebied van cultuur en technologie verklaren en over de houding van de mens ten opzichte hiervan een mening vormen.

Geschiedenis en staatsinrichting – havo
Domein D: De Geschiedenis van Aruba en het Caribisch gebied

Subdomeinen	Eindtermen
D1 Primaire historie (3000 v. Chr. - 1500 n. Chr.)	10. De kandidaat kan met betrekking tot de primaire historie van het Caribisch gebied: <ol style="list-style-type: none"> de overgang van de preceramische naar de ceramische periode beschrijven; de wijze waarop in het Caribisch gebied en Aruba complexere samenlevingen ontstonden en de wijze waarop deze samenlevingen georganiseerd waren, uitleggen.

Geschiedenis en staatsinrichting – havo
Domein D: De Geschiedenis van Aruba en het Caribisch gebied

Subdomeinen	Eindtermen
D2 Secundaire historie (1500 - 1750)	11. De kandidaat kan met betrekking tot de secundaire historie van het Caribisch gebied: a. de invloed van kolonisatie en slavernij in Aruba en in het Caribisch gebied en verklaren; b. de sociaal-maatschappelijke verhoudingen binnen de Arubaanse samenleving met het Caribisch gebied vergelijken; c. de rol en de invloed van creolisering in Aruba en in het Caribisch gebied uitleggen.
D3 Tertiaire historie (1750 tot heden)	12. De kandidaat kan met betrekking tot de tertiaire historie van het Caribisch gebied: a. de omstandigheden waaronder vrijheids- en emancipatiebewegingen en nationaal bewustzijn ontstonden in het Caribisch gebied en Aruba uitleggen; b. de rol van internationale politiek en internationale inmenging op Aruba en het Caribisch gebied uitleggen; c. de economische ontwikkeling binnen het Caribisch gebied en Aruba in de context van mondiale ontwikkelingen uitleggen; d. sociale en culturele verandering in het Caribisch gebied en Aruba uitleggen.

Geschiedenis en staatsinrichting – havo
Domein E Staatsinrichting:

Subdomeinen	Eindtermen
E1 Staatsinrichting en politieke geschiedenis	<p>13. De kandidaat kan met betrekking tot staatsinrichting en politieke geschiedenis:</p> <ul style="list-style-type: none">a. benoemen waarin staats- en bestuursvormen zich van elkaar onderscheiden;b. de veranderende samenstellingen, politieke verhoudingen en besluitvorming binnen het Koninkrijk der Nederlanden uitleggen;c. de ontwikkeling van het Arubaanse staatkundig bestel periodiseren en uitleggen en de verschijnselen, gebeurtenissen en processen die bijgedragen hebben aan de wording van het huidig bestel uitleggen;d. het functioneren van de trias politica aan de hand van het Arubaanse staatkundig bestel uitleggen;e. het Arubaanse kiesstelsel uitleggen en zetelverdelingen berekenen;f. de wijze uitleggen waarop interne en externe belanghebbenden het tot stand komen van beleid en besluitvorming en het functioneren van de Arubaanse rechtsstaat beïnvloeden;g. de relatie tussen kleinschaligheid en politieke cultuur van een land uitleggen.

5. Eindtermen geschiedenis en staatsinrichting vwo

De eindtermen zijn per domein en subdomein uitgewerkt.

Geschiedenis en staatsinrichting – vwo Domein A: Vakspecifieke vaardigheden	
Subdomeinen	Eindtermen
A1 Historische structuurbegrippen	1. De kandidaat kan de volgende historische structuurbegrippen adequaat hanteren: <ol style="list-style-type: none"> bron en vraagstelling; feit en objectiviteit; oorzaak en gevolg; verandering en continuïteit; inleving en standplaatsgebondenheid; interpretatie.
A2 Structuurbegrippen staatsinrichting	2. De kandidaat kan de volgende tot staatsinrichting behorende structuurbegrippen adequaat hanteren: <ol style="list-style-type: none"> staat en staatsbestel; beleid en besluitvorming.
A3 Historisch onderzoek	3. De kandidaat kan met betrekking tot historisch onderzoek: <ol style="list-style-type: none"> een onderzoek uitvoeren en op basis van de verkregen onderzoeksresultaten een conclusie formuleren, presenteren en verdedigen; gebruikmaken van informatie- en communicatietechnologie bij het raadplegen, verwerken en presenteren van informatie met betrekking tot historische gebeurtenissen, verschijnselen, processen en personen.

Geschiedenis en staatsinrichting – vwo Domein B: Tijdsbesef	
Subdomeinen	Eindtermen
B1 Primaire historie (3000 v. Chr. - 1500 n. Chr.)	4. De kandidaat kan de volgende kenmerkende aspecten plaatsen binnen de context van de periode primaire historie van 3000 v. Chr. tot 1500 n. Chr.: <ol style="list-style-type: none"> stadsvorming; specialisatie, ambachten en handel; staatsvorming en centralisatie; het ontstaan en de ontwikkeling van monotheïstisch en wetenschappelijk denken.

Geschiedenis en staatsinrichting – vwo
Domein B: Tijdsbesef

Subdomeinen	Eindtermen
B2 Secundaire historie (1500 – 1750)	5. De kandidaat kan de volgende kenmerkende aspecten plaatsen binnen de context van de periode secundaire historie van 1500 tot 1750: <ol style="list-style-type: none"> wereldhandel/globalisering; expansie en kolonisatie; de wetenschappelijke revolutie; verspreiding van wereldgodsdiensten.
B3 Tertiaire historie (1750 tot heden)	6. De kandidaat kan de volgende kenmerkende aspecten plaatsen binnen de context van de periode tertiaire historie van 1750 tot heden: <ol style="list-style-type: none"> de industriële revolutie; internationale verhoudingen; emancipatiebewegingen en democratisering; bevolkingsexplosie; ontwikkeling van moderne technologie, wetenschap en communicatie.

Geschiedenis en staatsinrichting – vwo
Domein C: Wereldgeschiedenis

Subdomeinen	Eindtermen
C1 De wereld in de primaire historie (3000 v. Chr. - 1500 n. Chr.)	7. De kandidaat kan met betrekking tot de wereld in de primaire historie: <ol style="list-style-type: none"> de invloeden bij het ontstaan van etnische groepen, het vestigen en het verschuiven van de grenzen van territoria uitleggen; verklaren hoe agrarische surplus in sedentaire samenlevingen heeft geleid tot specialisatie, veranderende sociale verhoudingen, centralisatie en de ontwikkeling van staten; de omstandigheden verklaren die ertoe hebben geleid dat sommige staten zich hebben ontwikkeld tot economische en politieke wereldrijken (machtscentra); het ontstaan en de ontwikkeling van de wereldgodsdiensten en de wetenschap verklaren.

Geschiedenis en staatsinrichting – vwo
Domein C: Wereldgeschiedenis

Subdomeinen	Eindtermen
C2 De wereld in de secundaire historie (1500 tot 1750)	8. De kandidaat kan met betrekking tot de wereld in de secundaire historie: <ol style="list-style-type: none"> de economische en politieke ontwikkeling in verschillende landen en gebieden beschrijven en de rol die globalisering hierbij speelde, verklaren; de wijze waarop globalisering van invloed is geweest op de ontwikkeling van culturen beargumenteren; het verband tussen veranderende denkbeelden en de veranderende politieke, culturele en sociaal-economische verhoudingen toelichten; uitleggen hoe politieke processen in verschillende landen geleid hebben tot oplopende spanningen.
C3 De wereld in de tertiaire historie (1750 tot heden)	9. De kandidaat kan met betrekking tot de wereld in de tertiaire historie: <ol style="list-style-type: none"> de economische voorsprong van de westerse wereld aan de hand van verschillende ontwikkelingen verklaren; de wijze waarop toenemende politieke en ideologische spanningen leiden tot nationale en internationale conflicten en tegelijkertijd tot internationale samenwerking verklaren; de opkomst en ontwikkeling van verschillende emancipatiebewegingen in de wereld verklaren en een mening geven over de invloed hiervan; de snelle veranderingen op het gebied van cultuur en technologie verklaren en over de houding van de mens ten opzichte hiervan een mening vormen.

Geschiedenis en staatsinrichting – vwo
Domein D: De geschiedenis van Aruba en het Caribisch gebied

Subdomeinen	Eindtermen
D1 Primaire historie (3000Chr. - 1500 n. Chr.)	10. De kandidaat kan met betrekking tot de primaire historie van het Caribisch gebied: <ol style="list-style-type: none"> de overgang van de preceramische naar de ceramische periode uitleggen; de wijze waarop in Aruba en in het Caribisch gebied complexere samenlevingen ontstonden en de wijze waarop deze samenlevingen georganiseerd waren, verklaren.

Geschiedenis en staatsinrichting – vwo
Domein D: De geschiedenis van Aruba en het Caribisch gebied

Subdomeinen	Eindtermen
D2 Secundaire historie (1500 – 1750)	11. De kandidaat kan met betrekking tot de secundaire historie van het Caribisch gebied: a. over de invloed van kolonisatie en slavernij in Aruba en in het Caribisch gebied een beargumenteerde mening geven; b. de sociaal- maatschappelijke verhoudingen binnen de Arubaanse samenleving met het Caribisch gebied vergelijken; c. de rol en de invloed van creolisering in Aruba en in het Caribisch gebied beargumenteren.
D3 Tertiaire historie (1750 tot heden)	12. De kandidaat kan met betrekking tot de tertiaire historie van het Caribisch gebied: a. de omstandigheden waaronder vrijheids- en emancipatiebewegingen en nationaal bewustzijn ontstonden in Aruba en in het Caribisch gebied beargumenteren; b. de rol van internationale politiek en internationale inmenging voor Aruba en voor het Caribisch gebied beargumenteren; c. de economische ontwikkeling binnen Aruba en het Caribisch gebied in de context van mondiale ontwikkelingen verklaren; d. sociale en culturele verandering in Aruba en in het Caribisch gebied verklaren.

Subdomeinen	Eindtermen
E1 Staatsinrichting en politieke geschiedenis	<p>13. De kandidaat kan met betrekking tot staatsinrichting en politieke geschiedenis:</p> <ol style="list-style-type: none">a. uitleggen waarin staats- en bestuursvormen zich van elkaar onderscheiden;b. de veranderende samenstellingen, politieke verhoudingen en besluitvorming binnen het Koninkrijk der Nederlanden uitleggen en verklaren;c. de ontwikkeling van het Arubaanse staatkundig bestel periodiseren en uitleggen en de verschijnselen, gebeurtenissen en processen die bijgedragen hebben aan de wording van het huidig bestel uitleggen;d. het functioneren van de trias politica binnen het Arubaans staatkundig bestel evalueren;e. het Arubaanse kiesstelsel uitleggen en zetelverdelingen berekenen;f. de wijze verklaren waarop interne en externe belanghebbenden het tot stand komen van beleid en besluitvorming en het functioneren van de rechtsstaat beïnvloeden;g. de relatie tussen kleinschaligheid en politieke cultuur van een land analyseren.

